

ПРИМЕНА СТАНДАРДА НА БАЛАНСИРАЊЕ
ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ

Никола Видовић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија
Ненад Јолдић
Универзитет за пословне студије, Бања Лука

Рад је приоритетно фокусиран на тематику и проблематику која се јавља у процесу признавања и вредновања одређених позиција финансијских извештаја, који се тичу имовине и обавеза које настају из трансакција ентитета и његовог окружења, чинећи суштинско одређење регулативе која проистиче из сваког рачуноводственог стандарда. Базични рачуноводствени стандарди који обухватају оквир Међународних стандарда финансијског извештавања – ИФРС, Међународних рачуноводствених стандарда – ИАС и Америчких општеприхваћених принципа балансирања – УС ГААП, полазе преваходно од конкретизовања и дефиниције финансијских извештаја, кроз које су обухваћени и критеријуми за признавање, односно престанак признавања хартија од вредности које су у фокусу анализе и истраживања, односно финансијских инструмената.

Истиче се и степен деловања стандарда, као и ниво примене у нашој земљи, уз детаљно и концизно образложење разлога због којих су проистекле измене одређених одредби стандарда који се конкретно баве проблематиком и одређењем иновативног, односно садашњег балансирања хартија од вредности тј. финансијских инструмената у циљу ограничења деловања ентитета и правилног истицања вредности позиција истих.

Кључне речи: *хартије од вредности, међународни рачуноводствени стандарди, међународни стандарди финансијског извештавања, финансијски инструменти*

Увод

Веома битан сегмент процеса пословања предузећа представља финансијско извештавање чија се улога састоји у остваривању стабилне и поуздане инфраструктуре у комуникацији предузећа са окружењем. Финансијски извештаји су важан извор информација о трансакцијама које предузеће има са окружењем, а без којих је немогуће адекватно организовати пословање самог предузећа и доносити квалитетне пословне одлуке. Према Оквиру за припремање и приказивање финан-

сијских извештаја, циљ финансијских извештаја је истинито и објективно приказивање резултата пословања и промена финансијских позиција. Финансијски извештаји су по својој природи усмерени спољашњим корисницима (инвеститори, кредитори, купци, државни органи, друштвена заједница и други), али представљају и поуздану основу менаџменту предузећа као интерном кориснику. Процесом глобализације пословања проистекло је да у садашњости корисници финансијских извештаја, потичу из различитих земаља света што је иницирало потребу да се постави принцип објективности и универзалности презентовања извештаја у сврси доступности, лакше анализе и тумачења истих, у циљу даљег пословног коришћења. Данас, сходно проблематици која је постојала у прошлости, финансијско извештавање је уређено у већини земаља законским прописима и одговарајућом стручном регулативом, која се заснива на општеприхваћеним рачуноводственим принципима (ГААП) а уједно су водеће рачуноводствене организације, попут ФАСБ и ИАСБ развиле сопствене оквире за финансијско извештавање, те се на основу тога може извући закључак да је процес финансијског извештавања високо регулисана област, са аспекта нормативне основе (Ђукић & Павловић, 2014). Наведена регулатива почива на опште прихваћеним принципима који се темеље на начелима уредног и ажурног књиговодства, односно рачуноводства и билансирања, а изражавају и истичу генерално прихваћена правила и норме пословне претпоставке извештавања у одређеном временском тренутку (Давидсон, 1983). Финансијско извештавање доприноси подизању транспарентности процеса на тржишту капитала, заштити интереса инвеститора и повећању сигурности у процесу доношења квалитетних пословних одлука. Као такво, оно има веома важну улогу у процесима ублажавања информационе асиметрије и одржавања стабилности финансијског система (Малинић, 2009).

Гледајући хронолошки, тежња за прилагођавањем модела финансијског извештавања у Републици Србији са међународним рачуноводственим моделом почела је средином деведесетих година прошлог века (Шкарић, Јовановић, 2011). Наиме, тада је рачуноводствена професија окупљена у Савезу рачуновођа и ревизора Србије (СРРС), потпомогнута академским рачуноводственим круговима, почела да размишља о могућности увођења Међународних рачуноводствених стандарда и стратегијама адаптације националног рачуноводства. У препознавању потреба за јединственим рачуноводственим језиком који неће бити баријера укључивању у међународна финансијска тржишта, СРРС је у децембру 1998. године усвојио директну примену Међународних рачуноводствених стандарда (МРС) / Међународних стандарда финансијског извештавања (МСФИ), као основице за извештавање свих домаћих предузећа. Ефективна законска обавеза за примену стандарда је наступила у наредним годинама, сходно едукацији привредних субјеката и пословних кадрова ентитета у примени стандарда (Шкарић, Јовановић, 2011). Примену МРС/МСФИ као обавезу у оквиру ентитета увео је Закон о рачуноводству и ревизији из 2002. године (Службени гласник СРЈ, број 71/02) која се тицала признавања и вредновања рачуноводствених позиција. У Републици Србији, у 2013. години донета су два закона, из области финансијског извештавања: Закон о рачуноводству (Службени гласник РС, број 62/2013) и Закон о ревизији (Службени гласник РС, број 62/2013).

Базични принципи билансирања

Класификација принципа, односно начела билансирања и уредног књиговодства је разнолика, у зависности од тумачења стручне јавности и разних аутора. Поједина начела потичу као производ праксе ван теоријских оквира, док су нека резултат деловања појединих регулаторних рачуноводствених тела (Капаравловић, 2011). То су у ствари захтеви који треба да буду уважени приликом састављања финансијских извештаја.

Принцип гоинг-цонцерн представља одређену тежњу субјекта да дугорочно поспује, а не да се ликвидира у неком краћем временском периоду. На темељима гоинг-цонцерн принципа поред рачуноводства, темељи се и целокупно пословање предузећа. Принцип опрезности са друге стране, захтева процењивање имовинских предмета по набавним ценама, односно ценама коштања, или дневним ценама, у зависности од тога које су ниже. У оквиру начела опрезности истичу и поједини принципи, и то: принцип импаритета (узимање у обзир не само реализованих, већ и губитака који то нису, али су извесни), затим принцип реализације (узимање у обзир само реализованих добитака), следи принцип најниже вредности и принцип највише вредности (захтева билансирање обавеза по највишим могућим износима).

Принцип конзистентности се односи на примену истих правила процењивања из периода у период, а одступање од њих дозвољава се у изузетним околностима. То је у ствари материјални континуитет који је предуслов упоредивости биланса, а упоредивост је најважније средство контроле пословања предузећа. Поред тога постоји формални континуитет који захтева једнакост форме два или више узастопних закључних биланса. Принцип разграничења прихода и расхода полази од захтева да текућем обрачунском периоду треба доделити оне приходе и оне расходе који су у њему настали, без обзира да ли су наплаћени, односно исплаћени (Капаравловић, 2011).

Унутрашњи садржај биланса и срж проблематике у вези процене билансних позиција тангира начело, односно принцип истинитости. У основи овог принципа је захтев за релативном истинитошћу, а она ће бити задовољена ако је биланс „тачан и то тачан у односу на важеће прописе о билансирању и процењивању (начело тачности), и да билансне вредности не смеју бити самовољно него објективно утврђене (начело искључивања самовоље)“ (Ранковић, 2007). Дакле, биланс састављен у складу са важећим законским прописима и општеприхваћеним рачуноводственим принципима и стандардима биће истинит у релативном смислу.

Примена стандарда у рачуноводственом обухватању ХоВ

Емпиријски показатељи квалитета рачуноводства исказују ефекте који се могу приписати систему финансијског извештавања, укључујући економско окружење и подстицаје за предузећа да усвоје ИАС. Циљ Одбора за међународне рачуноводствене стандарде (ИАСЦ) и његовог правно-рачуноводственог тела наследника Одбора за међународне рачуноводствене стандарде (ИАСБ) је развој међународно прихватљивог скупа високо квалитетних финансијских извештаја. Да би се постигао овај циљ, ИАСЦ и ИАСБ су креирали стандарде засноване на принципима и

предузели поступке за уклањање дозвољених рачуноводствених алтернатива и захтева рачуноводственог мерења који боље одражавају економску позицију и учинак фирме (Бартх ет ал, 2008). На основу тога, стандарди који се директно односе и који детаљно уређују позиције финансијских извештаја, које се тичу хартија од вредности односно финансијских инструмената јесу МРС 39 - Финансијски инструменти: Признавање и одмеравање, МРС 32 – Финансијски инструменти: Презентација, МСФИ 7 – Финансијски инструменти: Обелодањивања и новодонети стандард који је ступио на снагу 1. јануара ове године МСФИ 9 – Финансијски инструменти.

Хартије од вредности имају огроман значај у сваком друштву у коме је организовано робно-новчано тржиште. У целом свету се осећа стална тенденција пораста значаја хартија од вредности због све сложенијих односа због сталног пораста вредности које се налазе у робно-новчаној циркулацији (Ристић ет ал, 2013). Услед тога и постоји адекватна међународна регулатива којом се уређује пословање овим инструментима.

Према МРС 39, предузеће након почетног признавања ХоВ расположивих за продају, треба даље да одмерава према фер вредности, без одузимања трошкова трансакција који могу да настану при продаји или другом отуђењу, осим за ХоВ које немају котирану тржишну цену на активном тржишту и чија се фер вредност не може поуздано утврдити и измерити, па их треба одмеравати по набавној вредности. Најпоузданији начин утврђивања фер вредности ХоВ је њихова котирана цена на активном тржишту. Фер вредност ХоВ се у Србији може, на овај начин, утврдити само за оне акције које се котирају на А и Б листингу берзе, акције којима се тргује методом континуиране трговине и обвезнице старе девизне штедње. Акције које су раније вредноване по фер вредности кроз биланс успеха, требало би да испуњавају овај услов. Циљ рачуноводствене регулативе је да се примени низ мерних техника које би одговарале специфичним ситуацијама, уместо да се инсистира на примени једне одређене мерне основице. Тако и примена фер вредности финансијских инструмената своју сврху налази у потврђивању хипотезе да се еволуцијом финансијског система и развојем финансијских инструмената, мерне основице за финансијске инструменте померају од историјских трошкова према фер вредности. Оно што можемо да закључимо из горе наведеног јесте да проблем кризе није у квалитету рачуноводствених информација, него у неадекватном управљању ризиком од стране менаџмента финансијских институција (Кикановић & Милошевић, 2012).

Рачуноводствени стандард који третира признавање финансијских инструмената је МРС 39 – Финансијски инструменти: признавање и вредновање, чак одлази корак даље у односу на опште критеријуме признавања дефинисане Оквиром. Према овом стандарду предузеће треба у свом билансу стања да призна финансијско средство или финансијску обавезу тек када „постане део уговорне клаузуле тог финансијског инструмента”. Оно што је новина у односу на МСФИ – Оквир, јесте што МРС 39 у фокус признавања дериватног финансијског инструмента ставља уговорни однос, а не прошлу трансакцију стицања и/или размене средстава, односно неки прошли догађај који представља основу признавања у билансу. То значи да се признавање деривата врши у моменту када предузеће постаје уговорна страна. Наиме, то је тренутак када су уговорне стране извршиле међусобну размену уговорених документованих обећања. У складу са наведеним, деривати се признају или као актива или као пасива зато

што представљају право или обавезу која ће се извршити. Али сложеност уговорних односа у које ступају трансактори захтева да се посебна пажња посвети врсти и квалитету уговорних одредби, а самим тим и квалитету уговорног односа који настаје између предузећа. Да би се неко средство или обавеза признала на основу уговорне основе, јавља се проблем одређивања обавезности или принуде код испуњења уговорних обавеза. Тако да дериват треба признати као елеменат биланса стања онда када постане немогуће да једна страна избегне своје уговорне обавезе, односно да друга страна одустане од пријема неког права.

Проблематика која се јавља при вредновању дериватних инструмената, у односу на њихово признавање је изузетно комплексан и подразумева низ активности. Савремена рачуноводствена регулатива указује на примену фер вредности као једине релевантне мере за ову врсту финансијских инструмената, односно MPC 39 у којем се наводи да када се неко средство или обавеза почетно признаје, предузеће треба да га мери по његовом трошку односно набавној вредности, који је фер вредност дате (у случају средства) или примљене надокнаде (у случају обавезе), односно одређује да после почетног признавања сами деривати, који су финансијска имовина тј. средства се требају мерити по фер вредности, односно деривати који су обавезе се после почетног признавања мере по фер вредности. Међународни рачуноводствени стандард 39 (MPC 39) дефинише да је фер вредност износ са којим се средство може разменити или обавеза подмирити између познатих и спремних учесника у својству странака, у трансакцији пред погодбом. Амерички стандарди на сличан начин дефинишу фер вредност, и према њима она представља тржишно заснован мерни атрибут који није под утицајем предузећа, односно субјекта који држи дериватни инструмент у свом поседу, нити је под утицајем одређених одлука о диспозицији тог инструмента (Крајишић, 2010).

У складу са савременим достигнућима рачуноводствене теорије, рачуноводствена регулатива поткрепљена рачуноводственим стандардима проблематику вредновања ставља у концепт перфектног и имперфектног тржишта. Према MPC 39 Финансијски инструменти: признавање и вредновање, наводи се да се за одређивање фер вредности морају користити котиране цене, за оне инструменте за које постоји активно тржиште и технике процене, за инструменте за које не постоји активно тржиште (Кнежевић, 2009). Фер вредност представља и дефинише се према регулативи као релевантну тржишну цену, док коришћење техника процене финансијских инструмената резервише за случајеве када не постоје тржишне цене објављене у берзанским котацијама, због ниског учешћа тог инструмента на тржишту или због слабе тржишне активности, као и у неким врстама ОТЦ тржишта и тржишта принципала.

– На првом нивоу се налазе котиране тржишне цене са активног тржишта као што је NYSE (New York Stock Exchange) и NASDAQ (National Electronic Dealer Quotation Market).

– На другом нивоу су инпути попут котиране цене сличног финансијског инструмента на активном тржишту, котиране цене сличног инструмента на тржиштима која нису активна, остали инпути (каматне стопе, стопе приноса, промењивост и сл.).

– На трећем нивоу се налазе они инпути који су део дискреционе одлуке менаџмента и процене самог менаџмента о томе које би параметре тржишни партиципант користили да дођу до цене неког финансијског инструмента (Кнежевић, 2009).

Рачуноводствено вредновање ХоВ расположивих за продају и ХоВ које се држе до доспећа

Рачуноводствено исказивање финансијских инструмената заснива се на успостављеним принципима за признавање и одмеравање дефинисаним МРС 39 – Финансијски инструменти: признавање и обелодањивање. Захтеви за презентацију информација о финансијским инструментима изнети су у МРС 32, а захтеви за обелодањивање информација о финансијским инструментима изнети су у МСФИ 7.

Хартије од вредности у виду средстава расположивих за продају, представљају недериватна финансијска средства. Класификована су као расположива за продају, са намером да се продају када се за то створе одговарајући услови, али не у кратком року. Недериватна средства или обавезе су финансијски инструменти који немају све три карактеристике деривата. Најчешће не испуњавају услов да се вредност инструмента мења као одговор на промене одређене каматне стопе, цене финансијског инструмента, цене робе, девизног курса, индекса, кредитног рејтинга или кредитног индекса или сличне варијабле. Ове вредности су код недериватног финансијског инструмента најчешће константе. Другим речима, у финансијска средства расположива за продају класификују се све оне ХоВ које нису класификоване као ХоВ које се вреднују по фер вредности, чији се ефекти промене фер вредности исказују као позиције биланса успеха. Накнадно вредновање ХоВ које су расположиве за продају обухвата:

1) Вредновање проистекло из промене фер вредности услед флукуације цена. Добици и губици по основу промене фер вредности финансијских средстава расположивих за продају утврђују се на основу познатих и доступних тржишних вредности ових инструмената, којима се тргује на организованом финансијском тржишту. Признавање и исказивање ефеката (добитака или губитака) по основу накнадних промена фер вредности врши се директно преко позиција капитала, осим за трошкове од умањења вредности (параграф 67-70 МРС 39) и девизне добитке и губитке (параграф АГ83 прилог А МРС 39). Када финансијско средство престане да се признаје, акумулирани добитак или губитак, претходно признат у капиталу, треба бити реклассификован из капитала у биланс успеха. Ово правило не важи за ХоВ расположиве за продају које немају котирану тржишну цену на активном тржишту, где се фер вредност не може поуздано утврдити. Такве ХоВ се евидентирају по набавној вредности.

2) Вредновање проистекло из умањења вредности (обезвређење). Према одредби МРС 39 параграф 58, финансијско средство је обезвређено ако је исказано у износу који је изнад његовог износа за који је процењено да може да се поврати. Ентитет процењује на сваки дан биланса стања да ли постоје објективни докази за обезвређење финансијског средства или групе средстава. Уколико било који такав доказ постоји, ентитет врши процену вредности тог средства или групе средстава и признаје било који губитак због обезвређивања у складу са МРС 39, параграф 67 за финансијска средства која су расположива за продају. Питање умањења вредности финансијских средстава расположивих за продају, Стандард посматра одвојено од промене фер вредности финансијских средстава услед флукуације цена на котираном активном тржишту.

Табела 1 – Категоризација финансијских инструмената за рачуноводствене потребе

Редни број	1	2	3	4
Класификација финансијских инструмената	Финансијски инструменти којима се тргује	Финансијски инструменти који се држе до доспећа	Расположиви финансијски инструменти за продају	Потраживања и кредити
Накнадно вредновање	Тржишна (фер) вредност	Амортизована вредност применом ефективне каматне стопе	Тржишна фер вредност	Амортизована вредност применом ефективне каматне стопе
Предочавање ефеката накнадног вредновања	Биланс успеха (приходи/расходи)	Биланс успеха – расходи (обезвређење)	Биланс стања (невалоризационе резерве) и биланс успеха – расходи (обезвређење)	Биланс успеха – расходи (обезвређење)

Извор: (Митић, 2012)

Улагања у ХоВ врше се у циљу остварења приноса на пласирани капитал и обезбеђивања ликвидности. Књиговодствено се продаја ХоВ обухвата задуживањем жи-ро-рачуна или рачуна благајне за продајну цену и одобрењем рачуна ХоВ за набавну вредност, при чему уколико је продајна цена виша од куповне, разлика представља добитак и обухвата се на рачуну добитка од продаје ХоВ, а ако је цена нижа од куповне губитак се обрачунава на рачуну губитка од продаје ХоВ (Митић, 2012).

Према дефиницији ХоВ које се држе до доспећа су недеривативна финансијска средства: са фиксним доспећем, намером да се дефинитивно држе до доспећа и фиксним или одредивим исплатама. Улагања која се држе до доспећа нису улагања: које је ентитет, након почетног признавања, класификовао по фер вредности, при чему се промене фер вредности признају у билансу успеха; затим оне које ентитет класификује као расположиве за продају, и на такво класификовање ХоВ не утиче каснија одлука да се та ХоВ прода пре њеног доспећа; и на крају оне које испуњавају дефиницију потраживања и зајмова.

Способност држања неког финансијског средства до доспећа значи да ентитет неће бити принуђен да га прода пре рока доспећа због одржавања своје ликвидности или да њиме измири неку своју обавезу пре рока доспећа тог финансијског средства. Стандард МСФИ 7 захтева од ентитета обелодањивања која обухватају наративни опис начина на који је извршено класификовање, а уједно при иницијалном односно почетном признавању стандард дозвољава ентитету да класификује било који инструмент који ће вредновати по фер вредности, тако што ће промене фер вредности признавати у билансу успеха (Митић, 2012).

Ако је током текуће пословне године или током две претходне извештајне године, ентитет продао или рекласификовао ХоВ пре дана доспећа у износу вишем од безначајног износа ХоВ која се држе до доспећа, ентитет нема право да класификује неко финансијско средство, као средство које се држи до доспећа, и у томе се огледа ограничење при класификацији.

Продају пре рока доспећа ХоВ које се држе до доспећа у износу који није безначајан, узрокује неиспуњење захтева који су прописани MPC 39. Све преостале ХоВ које се држе до доспећа морају се рекласификовати у ХоВ расположиве за продају у том случају. Рекласификација се спроводи у периоду у коме је продаја ХоВ спроведена и рачуноводствено евидентирана. Након што је дошло до овог нарушавања правила, морају проћи пуне 2 године када ентитет може поново да класификује неку ставку финансијске имовине као ХоВ које се држе до доспећа, што ова ограничења квалификује као изузетно строга (Митић, 2012).

Табела 2 – Вредновање и рекласификација ХоВ које се држе до доспећа

Врста средстава	Иницијално вредновање	Поступање са трансакционим трошковима при накнадном вредновању	Накнадно вредновање		Обезвређење		Могућност рекласификације
			Валоризација	Признавање промена вредности	Обавезност и начин утврђивања	Признавање промена вредности	
ХоВ која се држе до доспећа	По набавној вредности која је једнака збиру дате вредности и трансакционих трошкова	Искључују се из набавне вредности применом методе ефективне камате и признају као расходи	По амортизованом вредности (примена метода ефективне камате)	Признају се као приход, односно расход	Врши се провера да ли су обезвређене	Износ обезвређености се признаје као расход, а поништавање раније признатог износа обезвређења се признаје као приход	Могу се рекласификовати у улагање расположиво за продају с тим да се мора вредновати по фер вредности

Извор: (Митић, 2012)

Рачуноводствени обухват финансијских трансакција са финансијском средствима која се држе до доспећа:

I фаза – признавање којим се одређује да ли износ неке пословне трансакције испуњава услове да се као позиција прикаже односно призна у финансијским извештајима, што у конкретном случају значи да се ради о признатом финансијском инструменту.

II фаза – вредновање признатих финансијских инструмената коју чине иницијално вредновање при почетном стицању када ентитет постане страна уговорног односа и када као последица тога настане законско право да прими или исплати готовину. ХоВ које се држе до рока доспећа исказују се по фер вредности која се увећава за трошкове трансакције. Фер вредност ХоВ се утврђује на дан када инвеститор уговором стекне власништво над ХоВ.

Затим накнадно вредновање које се одвија на крају сваког наредног извештајног периода као и на дан настанка промена на њима, када се врши и процена способности и намере да се класификоване ХоВ и даље држе до њиховог доспећа.

Накнадно вредновања обухвата процену токова готовине који су повезани са финансијским инструментом – које стручна јавност тумачи примером када се финансијски инструменти држе до доспећа (нпр. дугорочне обвезнице) као и одобрени зајмови и потраживања се евидентирају по амортизованој вредности применом методе тржишне односно ефективне тржишне каматне стопе, и процену умањења вредности у условима кад а износ по коме су средства исказана у пословним књигама превазилази износ који се може повратити, тј. када средство није наплативо у уговореном износу. Затим престанак признавања, и на крају рекласификација која означава промену намере или способности која узрокује да се финансијско средство које се држи до доспећа рекласификује у средства расположива за продају са захтевом да се средство поново одмери по фер вредности. Разлика између књиговодствене и фер вредности се рачуноводствено обухвата преко:

– биланса стања (капитал) – за флукуације и промене фер вредности као нерезализовани добици/губици до престанка признавања финансијског средства. Престанком признавања акумулирани добитак/губитак треба да се код ентитета рекласификује из биланса стања у биланс успеха;

– биланс успеха – за девизне добитке/губитке, затим расходе од индиректног умањења вредности и обезвређења као и приход од укидања индиректних отписа пласмана и обрачунате камате израчунате коришћењем метода ефективне камате.

Последице светске економске кризе на измену рачуноводствене регулативе

У стручној јавности у жижи дешавања пред светску економску кризу постојала је забринутост регулаторних органа тржишта хартија од вредности, посебно у међународним контекстима, као и велике групе аналитичара и професионалних групација који су још деведесетих година указивале да инхерентна флексибилност стандарда (Брееден, 1994) који су били засновани на принципима и рачуноводствених алтернатива које су се пружале привредним ентитетима, предузећима и субјектима у приказивању реалног економског учинка у финансијским извештајима, посебно на позиције које су се односиле на хартије од вредности, тј финансијске инструменте које могу довести до турбуленције светског тржишта, и довођења до финансијске кризе.

Као последица светске финансијске кризе уведени су амандмани који су довели до измена MPC 39 због прецизнијег и поузданијег приказивања у финансијским извештајима. У новонасталој ситуацији (криза) Одбор за међународне стандарде ИАСБ донео је одређене измене MPC 39 – финансијски деривати: признавање и вредновање, а које су објављене у октобру 2008. године. Овим изменама је омогућено великим светским банкама и другим финансијским организацијама, као и бројним другим компанијама, да умање утицај финансијске кризе на исказивање резултата пословања у билансу. Циљ измена је било усаглашавање MPC/МСФИ са Америчким рачуноводственим прописима (УС ГААП), који под одређеним условима допуштају рекласификацију одређених

финансијских инструмената. Тим изменама постигнут је већи степен усклађености финансијских извештаја израђених у складу са МРС/МСФИ и оних израђених у складу са УС ГААП-ом. Измене МРС-а у свету су имале за циљ ублажавање последица и ефеката светске финансијске кризе на резултат исказан у билансу успеха. Разлози за то су били, између осталог, и психолошке природе. Уколико би се ефекти светске финансијске кризе у потпуности исказали у резултату у билансу успеха, тај пад резултата предузећа би довео до пада цене његових акција, што би у крајњој линији довело до продубљивања кризе. То би даље довело до нових губитака и даљег пада цене акција предузећа, што веома негативно утиче на све учеснике на тржишту и у психолошком смислу. У свету је примена ових измена почела да даје жељене резултате и ефекте, с обзиром на то да се у билансу успеха многих предузећа јављају значајно мањи губици. Ове промене имају и жељени психолошки ефекат с обзиром на то да, у комбинацији са другим мерама које предузимају развијене земље, доводе до повећања поверења у финансијски сектор. У Србији је ситуација много другачија, с обзиром на то да наше банке и финансијске институције немају пласмане у америчким хипотекарним кредитима који су и довели до финансијске кризе, што је веома добро. Такође, у Србији не постоји озбиљно тржиште зајмова и потраживања, па је самим тим права реткост да се зајмови и потраживања воде у категорији по фер вредности кроз биланс успеха или као расположиви за продају, тако да у пракси и није било значајнијег рекласификовања зајмова и потраживања. Када је реч о акцијама, у Србији многа предузећа поседују акције других правних лица, а које су претрпеле велико смањење фер вредности. Како је постојала неусклађеност нашег законом прописаног Правилника о контном оквиру и МРС 39 и билансних шема са МРС 1, као и због необавештености, велики број наших предузећа је у свом билансу успеха исказало огромне губитке због пада вредности акција, уместо да су их исказали у билансу стања што би било у складу са МРС/МСФИ. Само мали број предузећа је био упознат са изменама. Према МРС 32, финансијски инструмент је сваки уговор на основу ког настају финансијска средства једног ентитета и финансијске обавезе или капитал другог, и она предузећа којима је јасна суштина овог стандарда могла су да поступи у складу са истим, и да негативне ревалоризационе резерве пренесу на нераспоређену добит. Дакле, због неусклађености домаћег законодавства са захтевима МРС/МСФИ и необавештености, велики број наших предузећа је пропустило да искористи све предности и могућности које су им биле на располагању у складу са МРС 39, односно његовим изменама (Кикановић & Милошевић, 2012). У Србији је у 2009. години Правилник о контном оквиру усклађен са изменама МРС 39 како би се обезбедило адекватно приказивање у финансијским извештајима. Тако да данас у званичним обрасцима постоји konto Нереализовани губици и добици у оквиру позиције сопственог капитала, што се тиче привредних друштава.

Значај и карактеристике МСФИ 9 – Финансијски инструменти

Нови МСФИ 9, који замењује досадашњи МРС 39 и који је ступио на снагу 1. јануара 2018. године, уводи нове захтеве у вези са класификацијом и вредновањем финансијских инструмената који ће утицати на привредне субјекте у свим привред-

ним гранама. МСФИ 9 је одговор на финансијску кризу и финале пројекта који је започет 2008. године, али и на захтев корисника финансијских извештаја који су захтевали мање комплексан и разумљивији стандард за финансијске инструменте, који је заснован на јасним принципима и једноставнији за примену и тумачење.

Иако је тачно да се најзначајније промене и ефекти односе на привредне субјекте у финансијском сектору, било би погрешно претпоставити да неће бити ограничених ефеката и у другим областима. Измене граница између вредновања по амортизованој вредности и фер вредности промениће профил биланса стања, као и то да ли се ће промене у фер вредности признавати у билансу успеха или осталом укупном резултату. Сходно новом стандарду, финансијска средства се вреднују по амортизованој вредности, фер вредности кроз остали укупан резултат или по фер вредности кроз биланс успеха, у складу са прецизно одређеним правилима. Финансијске обавезе вреднују се по амортизованој вредности или фер вредности кроз биланс успеха, такође у складу са стриктно прецизираним правилима.

Нови модел обезвређења финансијских средстава на бази очекиваног кредитног губитка (Expected credit loss – ECL) може захтевати значајне промене у интерним системима и процесима, са исправкама вредности које су веће и признате раније него по до сада важећем моделу обезвређења на бази насталих губитака у складу са МРС 39. Нови модел очекиваног губитка је одговор на критике обезвређења финансијских средстава утврђеног у складу са МРС 39, који је доводио до прекасног и премалог нивоа исправки вредности.

Захтеви за рачуноводство заштите од ризика (рачуноводство хеџинга) такође се мењају, с тим што ће бити ближе повезани са интерним праксама управљања ризицима.

Ефекти измењених захтева за класификацију и мерење ће варирати, у зависности од конкретних чињеница и околности, али ће бити релевантни у великом броју привредних грана. Примера ради, без обзира да ли је у финансијском сектору или не, одређени ентитет може инвестирати у државне или корпоративне обвезнице. Уколико се обвезнице могу продати значајно пре њиховог уговореног рока доспећа, МСФИ 9 их анализира/посматра тако да су у пословном моделу чији је циљ да генерише прилив готовине наплатом уговорених новчаних токова (главнице и камате) и продајом имовине. Будући да се токови готовине прикупљају путем прихода од камата и реализације фер вредности инвестиције, МСФИ 9 захтева да се ове инвестиције признају у билансу стања по фер вредности, при чему се књижења у билансу успеха заснивају на мерењу амортизованог трошка који захтева примену модела очекиваних кредитних губитака. Разлика се приказује у осталом резултату, при чему се са њим повезана резерва преноси у биланс успеха при отуђењу инвестиције. Сходно томе, неопходно је водити дупле рачуноводствене евиденције фер вредности и амортизоване вредности.

Што се тиче финансијских институција са активностима кредитирања (укључујући банке, кредитне задруге и лизинг компаније), нови модел очекиваних кредитних губитака захтеваће свеобухватне промене у системима и процесима, јер примена новог стандарда није само рачуноводствено питање. Нови модел очекиваног губитка помера фокус са питања „да ли се губитак десито“ на питање „да ли ће се губитак десити“, и очекује се да ће имати огроман утицај на банке јер ће ниво исправке вредности бити виши и раније ће се признавати кредитни губитци него по до сада важећем моделу на-

сталих губитака у складу са МРС 39. За неке субјекте у овом сектору, прелазак на нови модел очекиваних губитака сматра се значајнијим од претходног целокупног преласка са локалних рачуноводствених прописа (стандарда) на МРС/МСФИ. МСФИ 9 такође уводи и нове екстензивне захтеве у погледу презентације и обелодањивања.

Према МСФИ 9 почетно признавање се односи на одредбу да ентитет односно субјект признаје финансијску имовину или обавезу у свом извештају о финансијском положају ако, и искључиво ако, субјект постане странка уговорених одредби финансијског инструмента, односно ХоВ. При првом признавању ентитет класификује финансијску имовину у складу са тачкама 4.1.1.-4.1.3. стандарда које одређују да субјект финансијску имовину класификује као имовину која се накнадно мери по амортизованом трошку, по фер вредности кроз осталу свеобухватну добит или по фер вредности кроз биланс успеха тј. рачун добити и губитка на темељу пословног модела управљања имовином ентитета и обележја имовине са уговореним новчаним токовима. Затим финансијска имовина се мери по амортизованом трошку ако су испуњени услови који дефинишу да се финансијска имовина држи у оквиру пословног модела чија је сврха држање финансијске имовине ради прикупљања уговорних новчаних токова и на бази уговорних услова финансијске имовине на одређене датуме када настају новчани токови који су само плаћање главнице и камата на неподмирени износ главнице.

Финансијска имовина се мери по фер вредности кроз рачун добити и губитка, осим ако се мери по амортизованом трошку или по фер вредности кроз осталу свеобухватну добит. Међутим, при почетном признавању одређених улагања у власничке инструменте, који би се у противном мерили по фер вредности кроз рачун добити и губитка, субјект може неопозиво одлучити да ће накнадне промене фер вредности презентовати у осталој свеобухватној добити.

Ентитет односно предузеће, тј пословни субјект мери ХоВ, односно финансијске инструменте према одредбама тачки 5.1.1.-5.1.3. стандарда, које дефинишу да при почетном признавању финансијске имовине или финансијске обавезе субјект ту имовину или обвезу мери по њеној фер вредности, која се у случају финансијске имовине или финансијске обавезе које нису одређене по фер вредности кроз биланс успеха, увећава или смањује за трансакцијске трошкове који се могу приписати стицању или издавању финансијске имовине или финансијске обавезе. Ако субјект имовину која се накнадно мери по амортизованом трошку обрачунава на датум подмирења, та се имовина почетно признаје по својој фер вредности на датум трговања. Ентитет при почетном признавању мери потраживања од купаца која немају знатну компоненту финансирања по њиховој трансакционој цени.

Редовна куповина или продаја финансијске имовине признаје се и престаје се признавати зависно од ситуације и пословног случаја, обрачунавањем на датум трговања или датум подмирења.

Са друге стране престанак признавања финансијске имовине, субјекат односно ентитет утврђује и оцењује у којој мери престанак признавања је у складу са принципима новодонешеног стандарда, односно одређује да ли се примењује престанак на део, односно сегмент финансијске имовине или пак на целокупну.

Након почетног мерења субјект финансијску имовину мери по амортизованом трошку, по фер вредности кроз осталу свеобухватну добит или по фер вредности кроз биланс успеха.

Приход од камата обрачунава се коришћењем методе ефективне камате. При обрачунавању се ефективна каматна стопа примењује на бруто књиговодствену вредност финансијске имовине.

Субјект који у извештајном раздобљу приходе од камата обрачунава применом методе ефективне камате на амортизовани трошак финансијске имовине у следећим извештајним раздобљима приходе од камата обрачунава применом ефективне каматне стопе на бруто књиговодствену вредност ако се кредитни ризик финансијског инструмента унапреди тако да се вредност финансијске имовине више не умањује за кредитне губитке.

Ако се уговорни новчани токови од финансијске имовине поновно договоре или измене на неки други начин, при чему такав поновни договор или промјена не доводе до престанка признавања те финансијске имовине у складу с овим стандардом, субјекат поновно обрачунава бруто књиговодствену вредност финансијске имовине и у рачуну добити и губитка признаје промену добити, односно губитака. Бруто књиговодствена вредност финансијске имовине поново се обрачунава као садашња вредност поновно договорених или промењених уговорних новчаних токова дисконтованих по изворној ефективној каматној стопи финансијске имовине (односно за купљену или створену финансијску имовину умањену за кредитне губитке, по ефективној каматној стопи усклађеној за кредитни ризик) или према потреби по исправљеној ефективној каматној стопи вредност промењене финансијске имовине усклађује се за настале трошкове или накнаде, који се амортизују током преосталог раздобља промењене имовине.

Субјект умањује бруто књиговодствену вредност финансијске имовине ако нема разумних очекивања у погледу поврата финансијске имовине, у целости или делимично. Отпис је догађај који доводи до престанка признавања. Ентитет односно субјекат признаје резервације за умањење вредности за очекиване кредитне губитке за ону имовину која се мери са пређашњим одредбама стандарда. Субјект је дужан применити одредбе о умањењу вредности при признавању и мерењу резервација за умањење вредности за финансијску имовину која се мери по фер вредности кроз осталу свеобухватну добит, међутим резервације за умањење вредности признају се кроз осталу свеобухватну добит и њима се не сме умањити књиговодствена вредност финансијске имовине у извештају о финансијском положају.

На сваки датум извештавања субјекат је за финансијски инструмент дужан измерити резервације за умањење вредности у износу једнаком очекиваним кредитним губицима током века трајања инструмента ако се након почетног признавања кредитни ризик од тог финансијског инструмента, односно ХоВ знатно повећао. Сврха одредби о умањењу вредности јесте признавање очекиваних кредитних губитака током века трајања свих финансијских инструмената чији се кредитни ризик знатно повећао након почетног признавања, без обзира на то је ли процена извршена на појединачној или групној основи, узимајући у обзир све разумне и утемељене податке, као и оне који се односе на будуће догађаје. Субјект мери очекиване кредитне губитке финансијског инструмента на начин који одражава непристран и на основи веродостојно одређен износ на темељу процене распона могућих исхода, временску вредност новца и разумне и утемељене податке, доступне на датум извештавања без непотребних трошкова или напора, о прошлим догађајима, текућим условима и предвиђањима будућих привредних услова.

Закључак

Информације садржане у финансијским извештајима, веома су важне за бројне кориснике тих извештаја и њихове економске одлуке темељене на тим информацијама, јер оне нису само основа за оцену онога што се десило, него и за процену будућих кретања и трендова. Да би финансијски извештаји могли да послуже наведеној сврси, потребно је да информације које они садрже буду релевантне и веродостојне, упоредиве, потврдиве, благовремене и разумљиве. То значи, да финансијски извештаји треба да на фер начин, поштено, објективно и истинито, презентују имовински, финансијски и приносни положај предузећа. Само такви извештаји могу успоставити кључну везу, на тржишту капитала, између оних који поседују капитал и пословних ентитета којима је капитал потребан. Квалитет финансијских извештаја треба да буде кључни фактор за ублажавање ризика – јер треба да презентује информације за потребе одлучивања, како инвеститора, тако и менаџмента пословног ентитета. Ради повећања поверења у финансијско извештавање у Републици Србији, односно ради подизања нивоа квалитета финансијских извештаја, неопходно је потпуна синхронизација активности државних органа, професионалних организација, представника рачуноводствене професије и корисника финансијских извештаја у примени Међународних стандарда финансијског извештавања и Међународних рачуноводствених стандарда.

Литература

- [1] Ђукић Т., Павловић М. (2014). Квалитет финансијског извештавања у Републици Србији. *Економске теме*, 52 (1), 101-116.
- [2] Davidson, W. (1983), *Handbook of modern Accounting*, 3rd edition, McGraw-Hill, Directive 2013/34/EU, доступно на <http://eur-lex.europa.eu>.
- [3] Шкарић Јовановић, К., (2011) Концептуални оквир МСФИ – Ревизија циљева финансијског извештавања и квалитативних карактеристика финансијских извештаја, *Финрар* – часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске.
- [4] Закон о рачуноводству и ревизији, (2002), *Службени гласник СРЈ*, број 71/02.
- [5] Закон о рачуноводству, (2013), *Службени гласник РС*, број 62/2013.
- [6] Закон о ревизији, (2013), *Службени гласник РС*, број 62/2013.
- [7] Кикановић Р., Милошевић С. (2012). Утицај финансијске кризе на реформу рачуноводства са посебним освртом на стање у Републици Србији. *Школа бизниса*, 1/12, стр. 114-127.
- [8] Breeden, R. (1994). Foreign Companies and U.S. Markets in a Time of Economic Transformation. *Fordham International Law Journal* 17, 77–96.
- [9] Barth M. E., Landsman W. R., Lang M. H. (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 46: 467–498.
- [10] Малинић Д. (2009). Савремени изазови интегралног истраживања квалитета финансијских извештаја. *Економика предузећа* стр. 138-155.
- [11] Ранковић, Ј. (2007). *Теорија биланса*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.

[12] Капаравловић Н. (2011). Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извештавања. *Економски хоризонти*, 13 (1), 155-168.

[13] Костић Ристић К. (2018). МСФИ 9: *Финансијски инструменти*, <https://www.bdo.co.rs/sr-latn-cs/pregled/mfsi/msfi-9-finansijski-instrumenti> приступљено 10. фебруара 2018. године.

[14] Ристић Ж., Срдић М., Ристић К. (2013). Акционарство и хартије од вредности. *ЕтноСтил*, Београд, 157-161.

[15] Уредба комисије (ЕУ) 2016/2067 о измени Уредбе (ЕЗ) бр. 1126/2008 о усвајању одређених међународних рачуноводствених стандарда у складу са Уредбом (ЕЗ) бр. 1606/2002 Европског парламента и Већа у погледу Међународног стандарда финансијског извештавања 9. *Службени лист Европске уније*, Л 323/2016.

[16] Кнежевић Г. (2009). *Фер вредност као концепт вредновања финансијских инструмената*. Научни скуп са међународним учешћем "Синергија 2009". 37-42.

[17] Митић М. (2012). Како се рачуноводствено вреднују ХоВ које се држе до доспећа. *Банкарство*, 6/2012. 150-163.

[18] Митић М. (2012). Како се рачуноводствено вреднују ХОВ које су расположиве за продају. *Банкарство* 3/2012, 110-119.

[19] Крајшић М. (2010). *Утицај финансијске кризе на премеру фер вредности као мерне основице и ефекти измена МРС 39 на компаније у Србији*. Универзитет Сингидунум, 34-42.

[20] Министарство финансија, Међународни рачуноводствени стандард 39 – *Финансијски инструменти: Признавање и одмеравање*, преузето са <http://mfin.gov.rs/> дана 15.02.2018.